

Oslo-målet spreier seg på Austlandet

Sverre Stausland Johnsen

Universitetet i Oslo

stausland.johnsen@iln.uio.no

Giela ja kultuvrra instituhtta

UiT Norgga árkálaš universitehta

27. februar, 2020

Austlandsmål i endring

- Målføra på Austlandet har endra seg mykje dei siste mannsaldrane.
- Men kvifor endrar dei seg?
- Tre hovudforklaringar har vorte lagde fram:
 1. Målføra vert «enklare».
 2. Målføra vert påverka av media.
 3. Målføra endrar seg gjennom kontakt med andre.
- Me skal sjå at det er det siste som er rett.

Mot eit «enklare» språk?

- Somme meiner at målføra endrar seg slik at uttalen og grammatikken vert «enklare».
- Men me har ingen måte å avgjera kva som er «enkelt» på.
- Då kan me heller ikkje konkludera me at målføra går mot det «enkle».
- Somme endringar har tydeleg gjort grammatikken meir «komplisert» (meir om det seinare).

Påverknad frå media?

- Andre meiner at nye måldrag spreier seg frå media (tv, radio, internett, aviser, bøker).
- Men forskinga kan ikkje visa at talemål faktisk endrar seg på grunn av media.
- Me trur det er mangelen på personleg *interaksjon* som gjer at media ikkje endrar talemålet åt folk.

Påverknad frå folk

- Alt tyder på at talemål endrar seg når folk er i direkte kontakt med einannan.
- Nye måldrag kjem inn i eit talemål ved at folk talar med nokon som talar annleis enn dei sjølve.
- Eit målføre endrar seg då gjennom kontakt med eit anna målføre.

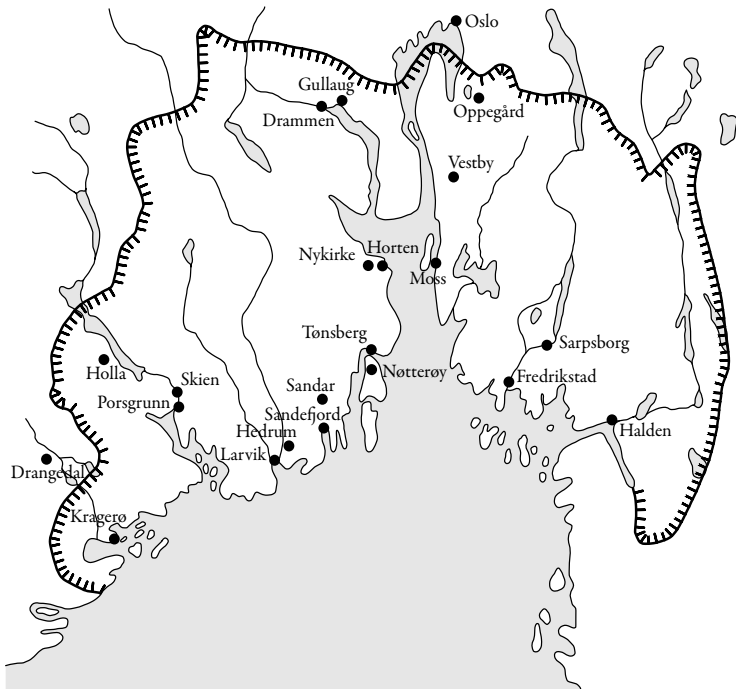
Talemålsdrag frå byane

- Talemålsendringar er då endringar som spreier seg frå eit målføre til eit anna, d.e. frå ein stad til ein annan.
- Kva stad kjem nye talemålsdrag frå då?
- Forskinga viser at måldrag spreier seg ut frå dei store byane.
- For Austlandet kan me då gå ut i frå at det er talemålet i Oslo som spreier seg utetter.

Frå Oslo-målet

- Ei oversikt over tålemålsendringar i Hedmark, Oppland og Buskerud konkluderte med at talemålet i Oslo hadde spreitt seg dit (Vikør 1999).
- Men kva er «talemålet i Oslo»?
- Tradisjonelt har det vore to talemål i Oslo:
 1. Vestkantmålet («standard austnorsk», «(tala) bokmål», «danna daglegtale»).
 2. Austkantmålet («Oslo bymål»).
- Spreier talemålsdrag seg frå vestkantmålet eller austkantmålet?
- Det er spørsmålet eg har freista å svara på i forskinga mi.

- Eg tok for meg alle undersøkingar som finst av talemålsendringar i målføra kring Oslofjorden.
- Alt i alt finst det 25 slike undersøkingar.

- I alle undersøkingar av bygdemål fann dei at nye talemålsdrag har spreitt seg frå den næraste byen.
- Til dømes: endringar i talemålet i bygda Hedrum kjem frå byen Larvik.
- Spørsmålet er kvar endringane i bymåla kjem i frå.
- Somme seier dei er i frå vestkantmålet i Oslo, andre at dei er i frå austkantmålet.

- Eg har samla alle registrerte talemålsendringar frå byane som oppfyller tre kriterium:
 1. Endringa finst i minst to bymål.
 2. Minst to målgranskarar har nemnt endringa.
 3. Endringa rårar grammatikken (morfologien, fonologien eller syntaksen).

Resultat

Endring	Spreidd frå
$\text{æ} > a$ i trykklette stavingar	Austkantmålet/Andre bymål
Trykkendring i framanord	Austkantmålet/Vestkantmålet
k og $š$ fell i hop	Austkantmålet
$-anə > -a$ i hankjønn fleirtal	Austkantmålet
Samanfall i inkjekjønnsbøyinga	Austkantmålet
$a/\text{æ} > ə$ i trykklette stavingar	Austkantmålet
Jamvekta fell bort	Austkantmålet
$-ən/-ələn > -æn$ i hankjønn eintal	Austkantmålet
Spørjeord fell i hop	Austkantmålet

- Det er ni endringar som oppfyller dei tre kriteria.
- Av dei ni er det sju som tydeleg har spreitt seg frå austkantmålet.
- Det er ingen endringar som ser ut til å ha spreitt seg direkte frå vestkantmålet.
- Me skal sjå nærare på fire av desse endringane.

-anə > *-a* i hankjønn fleirtal

- Endring frå *allə hestanə* til *allə hesta*.
- Endinga *-a* i hankjønn finst ikkje i vestkantmålet, men er den tradisjonelle i austkantmålet.
- Denne endringa må då koma frå austkantmålet.

$a/\text{æ} > \text{ə}$ i trykklette stavingar

- Mange endingar med $a/\text{æ}$ har fått ə der austkantmålet òg har ə .
- Kva det heiter i vestkantmålet, spelar inga rolle.
- Frå *en bākær kastær di styggastə bállanə* til *en bākær kastər di styggəstə bállənə*.
- Både vestkant- og austkantmålet har ə i slike endingar, so korleis veit me at endringa har spreitt seg frå austkantmålet?
- Ei setning som *guttən kasta kākā ā brōa* endrar seg ikkje til *guttən kastət kākən ā brōənə*, som det heiter i vestkantmålet.
- Det er fordi det i austkantmålet au heiter *guttən kasta kākā ā brōa*.

$-æ\eta / -æl\eta > -æ\eta$ i hankjønn eintal

- Frå *vintər – vintæη* og *sykkæl – sykkæln* til *vintər – vintæη* og *sykkæl – sykkæη*.
- Endinga $-æ\eta$ for ord på $-æl$ (*sykkæη*, *bībæη*, *dīsæη*) er karakteristisk for austkantmålet, men er lite vanleg i vestkantmålet.
- Dei nye vekslingane $-ər – -æ\eta$ og $-æl – -æ\eta$ (særleg den siste) har gjort grammatikken *meir* komplisert enn han var.
- Det finst enno inga god forklåring på korleis denne nye endinga $-æ\eta$ oppstod i austkantmålet.

Spørjeord fell i hop

- Frå *vemm æ đē* og *vikkæn gutt æ đē* til *vemm æ đē* og *vemm gutt æ đē*.
- Samanfallet til berre *vemm* er eit tradisjonelt drag i austkantmålet, men er ikkje kjent i vestkantmålet.

Kvifor spreier måldrag seg ut av Oslo?

- Forsking viser at måldrag spreier seg langs kommunikasjonslinene.
- Sidan det er meir kontakt mellom folk frå by til by enn det er mellom byfolk og folk på landet, so ser me at måldrag «hoppar» frå by til by før dei kjem til bygdene.
- Sidan Oslo er den største byen på Austlandet, so kjem måldrag helst derifrå, for folk har meir kontakt med dei som bur i den største byen.

Kvifor spreier måldrag seg frå austkantmålet?

- Men kvifor er det austkant- og ikkje vestkantmålet måldraga spreier seg frå?
- Ein teori seier at språkendring kjem av «sosial tilpassing».
- Ein tek over måldrag frå folk ein likar godt, og som ein vil skal lika ein sjølv.
- Men vanleg vert det hevda at det er vestkantmålet og dei som talar det som har «prestisje», av di dei har høg sosioøkonomisk status.
- Då skulle me vel tru at sosial tilpassing fører til at det er måldrag frå vestkantmålet som spreier seg?

Kvifor spreier måldrag seg frå austkantmålet?

- Men kven er det vestkantmålet er «prestisjefullt» for?
- Ei rad haldningsundersøkingar frå Sørøustlandet syner at både vestkantmålet og vestkantfolk har *låg* prestisje.
- Folk tykkjer dei er «snobbete» og at talemålet deira er «fisefint».
- Men haldinga til austkantmålet og austkantfolk er meir nøytral.
- For austlendingar er det austkantmålet som er det mest prestisjefulle talemålet i den største byen.
- Me ventar difor å sjå at måldrag derifrå spreier seg ut or byen.

- Målføra på Austlandet endrar seg i retning av austkantmålet i Oslo.
- Det er bymål som spreier seg, og for austlendingar har vestkantmålet låg prestisje.
- Gjennom sosial tilpassing er det difor austkantmålet som spreier seg ut or Oslo.
- For dei som vil vita meir, les Stausland Johnsen 2015a,b.
- Båe artiklane ligg på heimesida mi: <http://folk.uio.no/sverrej/>.

Referansar I

- Stausland Johnsen, Sverre (2015a). Dialect change in South-East Norway and the role of attitude in diffusion. *Journal of Sociolinguistics* 19.5: 612–642. DOI: 10.1111/josl.12156.
- (2015b). Språkendringar langs Oslofjorden. *Talemål etter 1800. Norsk i jamføring med andre nordiske språk*. Red. av Helge Sandøy. Oslo: Novus, 125–158.
- Vikør, Lars S. (1999). Austlandsmål i endring. *Austlandsmål i endring. Dialektar, nynorsk og språkhaldningar på indre Austlandet*. Red. av Turid Kleiva, Ingeborg Donali, Trygve Nettet og Helen Øygarden. Utgjeve i samarbeid med Austmannalaget. Oslo: Det norske samlaget, 13–48.